

Namık Kemal ve Hürriyet Fikri

Gülay SARIÇOBAN^(*)

Öz: Hürriyet düşüncesi, insanlığın evrimleşmesinde, sosyal bağlılıklar açısından, siyasal bir anlam taşımıştır. Önce bir şeyler yapan, sonra düşünen bir varlık olarak insan, ilk aşamalarda eşitliğini yitirmiş, köleleşmiş, sonra köleliğin bilincine vararak, hürriyetini düşünmüştür; yüzyıllardan beri de faziletini, mutluluğunu, tek sözle yaşamasını, eşitlik ve hürriyette aramıştır. Hürriyet fikri tek başına, insan gerçeğine bağlı hukuki bir kavramdır. Bu kavram, kişinin devlet ve toplumla olan ilişkilerinde, siyasal hürriyetler olarak ortaya çıkmaktadır. İşte insanın toplumla ve siyasi hürriyetleriyle var olduğu düşüncesinden hareket ederek, tarihimizde Tanzimat Dönemi ve bu dönemin fikir yönünü oluşturanlar arasında yer alan Namık Kemal'in hürriyet fikrini incelediğimiz bu çalışmada daha çok onun siyasal hürriyetler hakkındaki fikirleri üzerinde duruldu. 1840 yılında Tekirdağ'da doğan Namık Kemal, sekiz yaşında iken annesini kaybeder ve onyediy yaşına kadar dedesi Abdüllatif Paşa'nın yanında kalır. Ancak dedesinin memuriyeti nedeniyle sık sık yer değiştirmek zorunda kalmış ve Sofya'da iken ilk şiirlerini yazmaya başlamıştır. İstanbul'da buldukları dönemde üç ay Bayezid ve yedi sekiz ay kadar da Valide Rüştüyesi'ne devam eder. 1857'de Tercüme Odasına girerek ilk memuriyet hayatına başlar. Bu dönemde Şinasi ile tanışır ve onun yönetimindeki Tasvir-i Efkâr gazetesinde yazılar yazmıştır. 1865'te Şinasi'nin Avrupa'ya kaçmasından sonra gazetenin yönetimini kendisi üstlenmiş ve yazılarıyla halkı derinden etkilemeyi bilmiştir. Aynı yıl "İttifakı Hamiyyet Cemiyeti" adıyla kurulan "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" nin kurucuları arasında yer alır. Bu liberal oluşumla İslami şartların ve ilkelerin kaynaştırılması, Namık Kemal'de, batının bilim yanıyla, doğunun dini ilkelerini birleştirme şeklinde dizayn edilmiştir. 1867'de Paris'e giden Namık Kemal burada yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin fikirlerini yaymak üzere çıkarttıkları Muhbir gazetesinde yazılar yazdı. 1868'de Londra yayınlanmaya başlayan Hürriyet gazetesinde yazılar yazarak demokrasi ve hürriyet fikirlerini yaymaya devam etti. 1870'de İstanbul'a dönen Namık Kemal 1872'de İbret gazetesi başyazarlığına getirildi. Namık Kemal daha ilk gençlik yıllarından itibaren benliğine yerleşmiş olan hak ve hürriyet duygusu, 1789 Fransız ihtilalinin yaydığı eşitlik, adalet, hürriyet gibi fikirlerin sentezini yaparak bir ideal seviyesine ulaşmıştır. Kuşkusuz Namık Kemal, insan hakları ve demokrasiden bahseden ilk kişi değildi ancak döneminin koşulları içinde hürriyet ve kanuna dayalı bir demokrasi fikrini açıkça ortaya koyması bakımından tek kişi idi. İnsanlar hür olmak için, toplum yasaları karşısında daima eşit olmak istemişlerdir. Bu isteğin, tarihimizde ilk defa Tanzimat'la biçimlendiğini düşünmek, elbette Osmanlı İmparatorluğunu hiçe saymak olacaktır. Bu nedenle hürriyet fikrinin Osmanlı İmparatorluğu için taşıdığı anlam da verilmeye çalışıldı. Tanzimat döneminin en önemli isimlerinden birisi olan Namık Kemal, hemen hemen tüm eserlerinde "vatan", "hürriyet", "millet" kavramlarını esas almıştır. Ayrıca Namık Kemal'in ilk tiyatro eseri olan Vatan Yahut Silistre eseri incelendi ve tiyatro eserleri aracılığıyla millete vermeye çalıştığı, hürriyet hususundaki mesajları ortaya konuldu. Eser, Gedikpaşa Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir. Ancak eserin sahnelenmesinden sonra çıkan bazı olaylar ve İbret gazetesinde yayımlanan bazı makaleler nedeniyle Namık Kemal ve arkadaşları sürgüne gönderilmiştir. Namık Kemal'in Vatan Yahut

^{*)} Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (e-posta: gulaysaricoban@gmail.com)

Silistre eseri halk tarafından büyük ilgi ve heyecana yol açmış ve Namık Kemal Mağosa'ya sürgüne gönderilmiştir. Otuz sekiz ay Mağosa'da sürgün hayatı yaşayan Namık Kemal, burada pek çok eser kaleme almıştır. Bununla birlikte Namık Kemal ve Atatürk ilişkisine de kısaca değinildi ve Atatürk'ün, Namık Kemal'in fikirlerinden özellikle de hürriyet fikrinden nasıl etkilendiği vurgulandı.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, Hürriyet, Vatan, Tanzimat, Atatürk

Namık Kemal and His Idea of Freedom

Abstract: : The idea of freedom has a political meaning in terms of social relations in the evolution of humanity. Human being, as an acting and thinking one, lost his equality at first, then becoming aware of slavery he gave thought to his freedom; for ages he has sought for his virtue, his happiness, and his life in equality and freedom. The idea of freedom on its own is a legal concept based on humanity. This concept appears as voluntary freedom in situations whether an individual will utilize his will freely enough as a political freedom in his relations with the state and society. Relying on the idea that humans exist in society and have political freedom, in this study the freedom idea of Namık Kemal who is among those during Reform Era has been examined and mostly his ideas on political freedom have been discussed. Born in Tekirdağ in 1840, Namık Kemal loses his mother and is brought up until 17 years of age by his grandfather, Abdüllatif Pasha. However, due to his grandfather's official duty, he often migrates and starts to write his first poems in Sofia. In İstanbul he studies for three months in Bayezid and for seven or eight months in Valide Rüştiye Schools. In 1857 he starts his first official service in the Translation Office. Meanwhile, he meets Şinasi and writes in Tasvir-i Efkâr newspaper, the editor of which is Şinasi. Upon Şinasi's escape to Europe in 1865, he becomes the chief editor of this newspaper and is able to affect people deeply. The same year, he becomes one of the members of "The New Ottoman Union" which was established with the name "İttifakı Hamiyyet Union". The combination of Islamic Rules and Principles as a result of this liberal formation is designed with the western science and the eastern religious principles in terms of Namık Kemal. Namık Kemal, migrating to Paris in 1867, writes articles in Muhbir newspaper to disseminate the ideas of the New Ottoman Union. He writes articles in Hürriyet Newspaper published in London in 1868 and solely continues to disseminate the ideas of democracy and independence. Returning back to İstanbul in 1870, Namık Kemal is appointed as the chief writer in İbret Newspaper in 1872. From his early youth the emotion of justice and independence, the corner stones of his personality have reached an ideal level as a result of his analysis of equality, justice, and independence ideas upon 1789 French Revolution. Of course, Namık Kemal is not the first person mentioning human rights and democracy, but under the conditions of the era he is the only person who puts forward the idea of democracy based on independence and laws. Human beings, in order to be free, have always wanted to be equal before the social rules. Thinking that this wish has been first formed as a result of the Reform era in our history is to disregard the Ottoman Empire. For this reason, the meaning of the freedom idea for the Ottoman Empire has also been scrutinized in this study. Namık Kemal, one of the most important names of the Reformist (the Tanzimat) Era, almost in all his works, bases on the concepts of "homeland", "independence", and "nation". Besides, Vatan Yahut Silistre (Homeland or Silistra), the first theatrical work by Namık Kemal, has been examined and as a result, his messages about freedom have been highlighted through his theatrical works. This work is shown in Gedikpaşa Theater. Nonetheless, , due to some events and articles published

in İbret Newspaper after the show, Namık Kemal and his friends are exiled. Namık Kemal's work "Vatan Yahut Silistre (Homeland or Silistra)" causes great interest and excitement and Namık Kemal is exiled to Magosa. Exiled for 38 months in Magosa, Namık Kemal writes many works there. In addition, the relation between Namık Kemal and Atatürk has briefly been mentioned, too and it has been stressed how Atatürk was affected by Namık Kemal ideas, especially his ideas of freedom.

Keywords: Namık Kemal, freedom, country, the Reform Era, Atatürk

Makale Geliş Tarihi: 13.05.2019

Makale Kabul Tarihi: 28.06.2019

I.Giriş

Türkçe hürriyet sözcüğü, Arapça 'hurr' dan türetilmiş soyut bir isim olan 'hürriyya' dan gelir. Klasik İslam uygulamasında genel olarak hukuki ve sosyal anlamda, istisnai olarak da felsefi anlamda kullanılmıştır. Birinci anlamda, köleliğin ve kölelik statüsünün karşısını, bazen de istisna ya da imtiyazı ifade eder; ikinci anlamda, kaderin karşısı olan irade serbestliğini belirtir. Sözcüğün Türkçe' de ilk kez yeni bir anlam kazanmaya başlaması on sekizinci yüzyıl sonlarında olmuştur (Lewis, 2000, s.129).

Hürriyet fikrinin tarih boyunca aynı kültür ve medeniyet basamaklarında çok farklı şekillerde karşımıza çıktığı bilinen bir gerçektir. Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu asırlar boyunca İslam dünyasında büyük rol oynamış, ayrıca Hristiyanlığa karşı İslam ahlakını, hukuk anlayışını, adaletini, insan sevgisini temsil etmiş; Doğu'nun bilim aydınlığını Batı' ya götürmüş, saltanatın düzenini, fertlerin hukuki varlıklarını şer' i ve örfi kanunlarla korumaya çalışmıştır (Sunar, 1972, s.76).

Osmanlı İmparatorluğu'nda, modern anlamda bir kanunlaştırma hareketi "Gülhane Hatt-ı Hümayun" ile başlar. İslamcılıkta can, mal, namus güvenliği, hukuki eşitlik esasen mevcut olduğu halde Hatt-ı Hümayun da ısrarla bunların üzerinde durulması Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durumu anlamak açısından önemlidir.

XVII ve XVIII. yüzyıl, Batı için düşünce ve felsefe yüzyılıdır. Gelenek ve tarihten gelen her şey, akıl süzgecinden geçirilerek insan yaratılışına en uygun biçimde kanuna bağlanarak düzenlenmek istenmiştir.

XIX. yy' ın ilk yarısında Batı'ya seyahat eden Türkler kendi ülkelerinin eksik yanlarını orada daha açık seçik görmüşlerdir. Konu sadece *Osmanlı İmparatorluğu niçin çöküyor?* olmaktan çıkmış, *Avrupa'nın başarı sırrı nedir?* Sorusuna cevap arama şekline dönüşmüştür. Avrupa'daki Endüstri ve bilim, fabrikalar ve okullar birçok reformcu ve yenilikçinin çalışmasında esas alınan konulardı (Lewis, 2000, s.130). Bu bakımdan Osmanlılar, XVIII yy' dan bu yana Batının bilim yönünden bu gelişimini izlerken yeni bir yaşayış tarzı ve siyasi düşünce karşısında olduklarını fark etmişlerdir. İşte bu uyanış, yenileşme hareketinden, mevcut "sosyal kurumların ıslahı" fikrini, Batılılaşma fikriyle ilgili duruma getirmiştir. Batı gücünün şaşırtıcı kaynağı araştırılırken, onların hükümet şekilleri hayat görüşleri de incelenmiştir. Bu incelemelerin ışığında onlardaki demokratik

ve parlamenter hükümet şekli, Doğu ile Batı' yı birbirinden en kesin şekilde ayıran özellik olarak alınmıştır.

Bu çizgiler üzerinde ilk kez tartışmada bulunanlardan biri, 1837' de Viyana Türk elçiliğine gitmiş olan ve daha sonra İstanbul' da birçok yüksek görevlerde bulunan Sadık Rıfat Paşa'dır. " Batı uygarlığı", "Özgürlük", "Ulus", "İnsan Hakları" gibi kavramlar, Osmanlı başkentinde ve Osmanlı yönetici tabakasından olanlar arasında ilk kez Sadık Rıfat Paşa'nın kalemiyle yazılmış ve yorumlanmıştır. Rıfat "halkın hakları"ndan ve "hürriyet hakları"ndan söz etmiş, bilim ile hürriyet arasında sıkı bir bağ olduğuna inanmıştır. Çünkü refahın olabilmesi için bilim şarttır (Lewis, 2000, s.133).

İşte XVIII. yüzyılın başlarından itibaren batıya yönelik eğilimlerin giderek artması Tanzimat düşüncesinin oluşumunda esas teşkil etmiştir. Tanzimat, imparatorluğu askeri, siyasi ve sosyal alanlarda güçlendirmek, gençleştirmek ve yenileştirmek gayretlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır denilebilir. Tanzimat'ı tahlil eden pek çok bilim adamının ortak görüşü şu olmuştur: Tanzimat, doğu medeniyetinden batı medeniyetine geçiş devresidir (Ongunsu, 1940, s.9; Tanpınar, 1956, ss. 30-40). Bu konu ile ilgili bir başka hüküm ise, Tanzimat'ın sadece ilan edilen bir ferman olmadığı, onun daha eskilere dayalı yenileşme hareketlerinin sonucu olduğudur. Bu yenileşme hareketlerinin kaynağını da batı olarak görüyoruz.

O dönemlerde batı denilince ilk akla gelen ülke Fransa idi. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Fransa ile Kanuni'ye kadar uzanan tarihi bir bağımız bulunmaktadır. Coğrafi konum açısından en kolay ulaşılabileceğimiz ülke Fransa idi. Diğer taraftan XVII. yüzyıldan itibaren Fransa, batının en büyük devleti durumundaydı. Üstelik Fransız kültürü ve özellikle dili Avrupa uluslarını büyük ölçüde etkilemişti. Batı dünyasında Fransızca en çok kullanılan dil durumundaydı. Bizim Fransa ile yakınlaşmamız sadece siyasi ve askeri alanlarla sınırlı kalmayıp eğitim alanında da etkili olmuştur. Nitekim Tanzimat'ın ilanından sonra batıya özellikle Fransa'ya öğrenci gönderme eğilimi artmıştır (Akıncı, 1973, s. 41).

Batı kültürüyle yüz yüze gelmemizde bir başka faktör de Fransızca'dan yapılan çevirilerdir. Bunlar başlangıçta coğrafyadan astronomiye, tarihten askerliğe kadar uzanıyordu (Parlatır, 1989, s. 556). Daha sonra 1850'li yıllarda edebiyat dünyasına kaymıştır. Nitekim bir millet başka bir kültüre yönelirken önce oranın bilim ve düşünce hayatını tanıma eğilimine girer. Daha sonra bu eğilim edebiyat hayatını etkiler. Bu sebeple edebiyat alanımız, bir tanıma dönemi geçirdiği için batı düşünce ve kültür hayatından etkilenmesi biraz geç olmuştur. Bu alandaki ilk örneklerini de Tanzimat'ın ilanından yaklaşık yirmi yıl sonra vermeye başlamıştır.

Bilindiği üzere Tanzimat'ın özünde "İnsan hak ve hürriyetin" in korunması yatmaktadır. Buna paralel olarak da Tanzimat ruhuyla yetişen birinci kuşak edebiyatçılarda kuvvetli bir insan hak ve hürriyetlerini savunma çabası vardır. Bunlar arasında yer alan Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa ve Ali Suavi'nin başta meşrutiyet fikri olmak üzere medeniyet, hürriyet, kanun, hukuk, adalet, eşitlik, vatan gibi çok değişik ve yeni kavramların düşünce hayatına girmesinde çok büyük rolü olmuştur.

Bu kişiler arasında yer alan Namık Kemal, gerek ürettiği fikirleri gerek dinamik siyasi mücadeleleri gerekse edebi yazıları ile birinci kuşağın hem önde gelen fikir ve edebiyat adamı hem de yol gösteren kişiliği ile bütün dikkatleri üzerinde toplamıştır. Buradan hareketle öncelikle Namık Kemal'in hayatı ve kişiliği üzerinde daha sonrada onun siyasi olduğu kadar sosyal fikirlerinin temelini oluşturan hürriyet fikri üzerinde duralacaktır.

II. Namık Kemal'in Hayatı ve Kişiliği

Namık Kemal, 21 Aralık 1840'da Tekirdağ'da doğdu. Asıl adı Mehmet Kemal'dir. Namık ismi ona Sofya'da iken tanıştığı şair Eşref Paşa tarafından verilmiştir. Baba tarafından, I. Mahmut döneminde İran savaşlarında şehit düşen Sadrazam Topal Osman Paşa'ya dayanır. Bilinen en eski atası da, Konyalı Bekir Ağa isimli bir zattır. Annesi ise Tekirdağ'dan Kıbrıs'a, Kars'tan Sofya'ya kadar farklı yerlerde kadılık, mutasarrıflık ve kaymakamlık görevlerinde bulunmuş olan Konice eşrafından Abdüllatif Paşa'nın, kızı Fatma Zehra Hanım'dır. Babası Esham Müdürlüğü yapan ve bir müddet de Padişah II. Abdülhamid'in Müneccimbaşısı olan Mustafa Asım Bey'dir.¹ Bu kişi, biraz Arapça ve Farsça bilen, tarihe meraklı bir kimsedir. Batıl inançları dolayısıyla, oğlu Namık Kemal'in bile zaman zaman kendisine takılmaktan hoşlandığı birisidir. Nitekim Namık Kemal, 1875 yılında Ebuzziya Tevfik Bey'e yazdığı bir mektubunda, babasının bu yönünü kastederek:

“Pedere yazdığım lakırdılara cevabım

Kurban olayım var mı benim bunda günahım” der.

Bütün atalarıyla her zaman iftihar etmiş olan Namık Kemal, Magosa'dan yazdığı bir mektupta; “2 Sadrazam, 7-8 vezir, 50-60 devlet adamı yetiştirmiş bir nesilden geldiğini...” belirtir (Kuntay, 1944, s. 116). Namık Kemal henüz sekiz yaşında iken annesini kaybettiği için on yedi yaşına kadar dedesi Abdüllatif Paşanın yanında kalmıştır. Ancak dedesinin sık sık tayinleri dolayısıyla sürekli memleket değiştirmek zorunda kalmışlardır. İstanbul'da buldukları sırada, üç ay Bayezid ve yedi sekiz ay kadar da Valide Rüştüyesi'ne devam etti. Dedesinin Şubat 1846'da Afyonkarahisar kaymakamlığına tayini üzerine burada iki buçuk seneden fazla kalmıştır. Afyon'da, müftü Hacı Vahid Efendiden Farsça dersler aldığı tahmin edilmektedir (Baki, 1949, s. 22). Bundan sonra, Abdüllatif Paşa sırasıyla, Kıbrıs Kaymakamlığı'na, Lazistan Sancağı Mutasarrıflığı'na ve 1853'de Kars Kaymakamlığına tayin edilmiştir. Namık Kemal Kars'ta kaldıkları bir buçuk yıl gibi bir süre zarfında yaşlı bir şeyhten tasavvuf ve edebiyat öğrendi. Nabi ve Sümbülzade Vehbi gibi şairlerin divanlarını okudu. O arada şiir yazmaya heves ederek:

Gelüp mektub-ı mergubun safa bahşeyledi cana

Sürurumdan serim tacı erişdi arş-ı Rahman'a

¹ Namık Kemal'in doğum yeri, tarihi ve ailesiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. (Kaplan, 1948, s. 9), (Akün, 1971, s. 54), (Tanpınar, 1982, s. 3423).

Şeklindeki ilk beytini yazdı. Kemal'in Kars'taki hocasının, Karşlı müderris Vaiz-zade Mehmed Hamid Efendi olduğunu Fahrettin Kırzioğlu söylemektedir. Ayrıca binicilik, cirit ve av gibi ata sporlarına ilgi duyarak, Veli Ağa adlı usta bir binicinin yanında çalışmalar yaptı. Dedesinin, Kırım Savaşı sırasında, 1854 yılı Temmuz ayında azledilmesi üzerine, Kars'dan ayrıldılar. İstanbul'a dönmelerinden on ay sonra Abdüllatif Paşa bu defa Sofya Kaymakamlığına tayin edildi. Ali Ekrem Bey; Kemal'in İstanbul'da geçen bu on ay zarfında özel hocalardan Arapça, Farsça, dersleri aldığını, babası ile Osmanlı Tarihi okuduğunu söylemektedir. Ancak bunlar Prof. Dr. Ö. Faruk Akün'ün ifade ettiğine göre rivayet şeklinde bilgilerdir (Akün, 1971, s. 56). Namık Kemal'in asıl fikri gelişmesi Sofya'da başlar. Bir buçuk seneye yakın kaldığı bu şehirde bazı şairler ile tanışmış, onların yardımıyla eski şairleri okumuştur. Nitekim burada yazdığı gazeller ve birtakım mersiyeler bunun ilk önemli örneklerini teşkil eder. Ayrıca gerek Sofya'da iken gerekse hayatının her döneminde Namık Kemal'in Mevlevilerle temasının olduğu söylenebilir. Prof. Dr. Mehmet Kaplan onun tasavvufa yönelmesini Bektaşî bir aile içinde yetişmesine bağlamaktadır (Kaplan, 1948, s. 18).

Sofya'da dedesi ile dört sene kalan Namık Kemal orada Niş kadısı Mustafa Rağîb Fendi'nin kızı Nesime Hanım ile evlendi. Hemen bütün kaynaklar bu sırada kendisinin on altı yaşında olduğu noktasında birleşmektedirler.

Abdüllatif Paşa'nın, 1856 yılı Eylül başlarında azledilmesi üzerine Namık Kemal Sofya'dan ayrılarak İstanbul'a döndü. Sofya'da kaldığı zamanı anlatan "Dasitan-ı Sofya" adlı uzun şiirinden anladığımız kadarıyla buradaki hayatından pek memnun olduğu söylenemez. İstanbul'a döndükten sonra 1858, 1859 yıllarında arka arkaya büyükannesini ve büyükbabasını kaybederek babasının yanına yerleşmiştir. O zamanın büyük bilginlerinden Tefsir, Hadis, Fıkıh, Tasavvuf, Arap ve Fars Edebiyatları dersleri aldı. On dokuz yaşına girdiği zaman bu konularda hayli bilgi sahibi olduğunu, Ali Ekrem Bey'den² öğreniyoruz. Bu arada Namık Kemal, 8 Kasım 1857'de Tercüme Odasına girerek ilk memuriyet hayatına başlamış oldu (Ertaylan, 1925, s. 225). 1860 yılı Ramazan ayında Ziya Paşa ile tanıştı. Daha sonra 1861 yılı yaz aylarına doğru eski ve yeni nesle mensup çeşitli şairlerin bir araya geldikleri Encümen-i Şuara'ya girdi. Buranın başkanı olan Leskofçalı Galib'in Namık Kemal üzerinde bir hayli etkisinin olduğu söylenebilir. Bu kişinin haksızlıklara tahammülü olmayan, devlet işlerini ve siyasetin inceliklerini iyi bilen bir kişi olması Namık Kemal'i etkilemiştir. Nitekim meşhur Hürriyet Kasidesini Leskofçalı Galip'in yazdığı bir şiirin etkisinde kalarak yazmıştır.

Namık Kemal'in Şinasi ile ne zaman ve nasıl tanıştıkları kesin olarak bilinmiyor. Mizaç ve karakter bakımından birbirlerine zıt yaratılıştaki olmalarına rağmen Namık Kemal'in iç ve dış politikada bilgi sahibi olmasına, tanınmış siyasi şahsiyetleri tanımada ve Batı'ya açılmasında Şinasi'nin çok büyük yardımları olmuştur (Dizdaroğlu, 1965, s. 6). Bu karşılıklı dostluk, Namık Kemal'in 1862'de "Tasvir-i Efkâr" gazetesine dâhil olmasına sebep olmuştur. Tercüme Odası'nda kıdemli kâtiplerden Mehmet Mansur Efendi'nin yardımıyla öğrendiği Fransızca ile bilhassa fikirlerini çok beğendiği Montesquieu'nun eserlerini okudu ve bir eserini de Türkçe'ye çevirerek

² Ali Ekrem Bey, Namık Kemal'in oğludur (Ekrem, 1327, s. 8).

Mir'at gazetesinde yayınladı. Şinasi'nin 1864'de Paris'e gitmesi üzerine Tasvir-i Efkâr'ı tek başına çıkarmaya başladı. Burada siyasi önem taşıyan konulardan şehrin temizliği ile ilgili olanlara kadar her konuda yazılar yazmaya başladı. Bir taraftan da, 1864' de kurulan Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye'de hiçbir maddi karşılık beklemeden, fahri dersler verdi. Yakın Arkadaşı Refik Bey'in koleradan ölümü üzerine, O'nun idaresinde çıkmakta olan, Tercüman-ı Ahval'de de yazılar yazmaya başladı. Halkı aydınlatmak ve bu yolda hükümeti ikaz etmek üzere Tasvir-i Efkâr'da yazdığı yazıların ortak özelliği; kadınların okutulmasından, öğretimde Türkçe'nin hâkim olmasına; İstanbul'un ve tarihi eserlerin yangından korunmasından, halk dershanelerinin açılmasına kadar, milli duyuş ve düşünüşünü yansıtan ifadelerle yer veriyordu. Bunlar, o kadar ilgi uyandırmıştı ki; yangından korunulması hakkındaki yazısı, bizzat Sadrazam Ali Paşa Tarafından takdir edildi ve Namık Kemal Hükümetlin "terfi rütbesi" ile ödüllendirildi (Göçkün, 1994, s. 7).

1866 yılında Girid'de büyük bir isyan çıkmış ve oradaki Rumlar, bağımsızlıklarını ilan etmek üzere ayaklanmışlardı. Avrupalılar da, bu işle çok yakından ilgileniyorlar ve devamlı, bir "Şark Meselesi" halinde gündemde tutmak istiyorlardı. İşte Namık Kemal'in bu konu hakkında yazdığı yazılar büyük yankı uyandırdı. Onun, bu isyanın bastırılması gerektiğini savunması, Ceride-i Havadis gazetesiyle esaslı bir tartışmanın çıkmasına sebep oldu. Beyoğlu'nda Rumları susturmak için kaleme aldığı vatan sevgisiyle dolu yazıları ile milletimizin hislerinin o günlerdeki en esaslı tercümanı olmuştur.

Memlekette devrin şartlarına uygun bir anayasa yapılmasını sağlamak, Sadrazam Ali Paşa'nın ağır, ezici buldukları politikasına son vermek ve meşruti bir idare kurmak amacıyla 1865'de kurulan ve İttifak-ı Hamiyyet, Jön Türkler, Türkistan'ın Erbab-ı Şebabı, Genç Osmanlılar adlarıyla da anılan ve gizli olarak faaliyette bulunan Yeni Osmanlılar Cemiyetine girdi. Cemiyet, İtalya'da aynı şekilde idareye karşı gizlice çalışmalarını sürdürmüş bulunan Carbonari Cemiyeti'ni örnek alarak kurulmuştu (Göçkün, 1994, s. 7). Bir yandan böyle bir cemiyetin varlığının hükümet tarafından haber alınması, öte yandan Ali Suavi ve Ziya Paşa'nın Muhbir gazetesinde, Namık Kemal'in Tasvir-i Efkâr'da hükümete dokunur nitelikte yazılar yazması, Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinin takibata alınmasına ve gazetelerinin kapanmasına sebep oldu. Ali Suavi Kastamonu'ya sürüldü. Ziya Paşa, Kıbrıs mutasarrıflığına, Namık Kemal de Erzurum Vali Muavinliğine tayin oldu. Ancak Namık Kemal bu yeni görevine gitmemiştir. Tasvir-i Efkâr'ı Recaiade Ekrem'e bırakarak 17 Mayıs 1867'de Avrupa'ya kaçmıştır. Avrupa'da üç yıl kaldı. İlk Yeni Osmanlılar Cemiyetinin fikirlerini yaymak üzere, Paris'te 31 Ağustos 1867'de Muhbir gazetesi çıkarıldı. Fakat Ali Suavi, cemiyetin düşüncelerine aykırı bir yol tutunca, Namık Kemal ve Ziya Paşa, gazeteden ayrıldılar. 29 Haziran 1868'de, Londra'da Hürriyet gazetesi yayınlanmaya başlandı. Ancak Ziya Paşa'nın, Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın tarafını tutması üzerine, Namık Kemal aralarında anlaşmazlık çıkınca, 64'üncü sayıda, Hürriyetten çekilmiştir. Daha sonra Ziya Paşa, Arif imzasıyla, Hürriyet'i Londra'dan devam ettirmiş, sonra Cenevre'ye giderek gazeteyi 100'üncü sayıya kadar çıkarmıştır. Hürriyet'in son sayısı, 22 Haziran 1870 tarihini taşımaktadır.

Namık Kemal, Zaptiye Nazırı Hüsnü Paşanın daveti üzerine 24 Kasım 1870'de İstanbul'a döndü (Kuntay, 1944, s. 95). Kendisine yurda dönüş izni hükümet aleyhine neşriyatta bulunmaması şartına bağlı olarak verildiğinden; Ali Paşanın ölümüne kadar hiç yazı yazmadı. Paşanın 7 Eylül 1871 de vefatından sonra ise; Mahmut Nedim Paşanın sadrazamlığı sırasında çıkarılan genel aftan yararlanarak Avrupa'dan yurda dönen Yeni Osmanlılardan Nuri, Reşat ve Ebuzziya Tevfik Beylerle birlikte İstikbal adlı bir gazete çıkarmak istedi. Gerekli izni alamayınca, bu defa daha önce bir mizah gazetesi olarak çıkarılmakta olan İbret gazetesini kiraladılar. "Hem vatana hizmet etmek ve hem de geçimlerini sağlamak üzere İbret'in yazı işlerini üstlendiklerini" bildiren bir ilanla, 13 Haziran 1872'de yeniden yayın hayatına başladılar. Namık Kemal İbret'in başyazarı idi. Onun gazeteci olarak en geniş çalışmayı burada yaptığını söyleyebiliriz. Prof. Dr. Ö. Faruk Akün'ün de belirttiği gibi; Namık Kemal, en olgun ve parlak makalelerini İbret'te neşretmiştir. Ancak Mithat Paşanın Bağdat Valiliği'nden istifası ile ilgili "Garaz Marazdır" başlıklı yazı üzerine İbret; çıkışından yirmi yedi gün sonra dört ay süre ile kapatıldı. Yazarların her biri memuriyetle İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Namık Kemal de Gelibolu mutasarrıflığına tayin edildi.

Namık Kemal, Gelibolu'da iken bir taraftan ceza müddeti, vaktinden önce sona eren İbret'e, (B.M.)-Baş Muharrir-rumuzu ile yazılar göndermeye devam ederken bir taraftan da Ebuzziya Tevfik Bey'in çıkarmaya başladığı Hadika gazetesine de (N.K.)-Namık Kemal-imzasıyla makaleler yazmaya başladı. O arada Evrak-ı Perişan'ın üç kitabını yayınladı ve Vatan Yahut Silistre piyesini yazmaya başladı. Tayininden üç ay sonra, 11 Ocak 1872'de İstanbul'a döndü. Yeniden İbret gazetesinin başına geçerek; dozu gittikçe artan şiddetli bir üslupla Hükümete karşı, bilhassa sansür konusunda ağır tenkit yazıları kaleme aldı. Bunun sonucunda İbret, 6 Şubat 1873 tarihli yüzüncü sayısında tekrar kapatıldı. Bu sırada Vatan Yahut Silistre piyesini tamamlayan Namık Kemal bir taraftan da adı sonradan Gülnihal'e çevrilen Raz-ı Dil adlı ikinci piyesini yazmaya başladı. Bu arada da İbret'in kapanma süresi sona ererek gazete tekrar yayın hayatına başlamıştır.

Vatan Yahut Silistre piyesi, 1 Nisan 1873 akşamı Gedikpaşa Tiyatrosunda sunuldu. Eserde Vatan millet sevgisini şahlandıran ifadeler, hep birlikte söylenen marşlar seyirciyi öylesine coşturmuştur ki halk büyük bir heyecanla sokaklara dökülerek "Yaşasın vatan, yaşasın Kemal" diyerek bağırıştır. İbret gazetesi, bu olayı tam anlamıyla dikkatleri çekecek şekilde yayınladı. Telaşa kapılan hükümet temsillere engel olmadı ancak 6 Nisan 1873 tarihli bir emirle ve son olarak İbret gazetesi kapatıldı. Aynı gün Namık Kemal, Ebuzziya Tevfik, Nuri Bey, Bereket-zade İsmail Hakkı Bey, Ahmet Mithat Efendi tutuklandılar. Namık Kemal, "muzır neşriyatta bulunmak" suçu ile Magosa'ya sürgün edildi.

Namık Kemal, Magosa'da Mutasarrıf Veys Paşa'nın yardımcıları sayesinde pek fazla sürgün hayatı yaşamamıştır. Burada daha çok edebi faaliyetlere girişen Namık Kemal birçok önemli eserini burada yazmıştır. Namık Kemal burada 38 ay kaldıktan sonra, Abdülaziz'in tahttan indirilip V. Murat'ın tahta geçirildiği sırada 30 Mayıs 1876 tarihinde çıkan genel aftan yararlanarak 19 Haziran 1876'da İstanbul'a dönmüştür (Kuntay, 1944, C.II, s. 709). Bununla birlikte, Meşrutiyet'in ilanı konusunda büyük ümit bağladıkları V. Murat'ın akli dengesini kaybetmiş olması, Namık Kemal'i büyük bir

hayal kırıklığına uğratmıştır. Onun yerine, Meşrutiyet'i ilan edeceği vadinde bulunan II: Abdülhamit, 31 Ağustos 1876'da tahta çıkarılmıştır. Padişah, Namık Kemal'i 18 Eylül 1876'da Şura'yı Devlet Azalığı'na (Danıştay Üyeliği'ne) getirdi (Kuntay,1944, C.II, s.17). Daha sonra da, yakın arkadaşı Ziya Paşa ile birlikte, 7 Ekim 1876 tarihini taşıyan bir kararname üzerine; Mithat Paşanın başkanlığında kurulmuş bulunan, Kanun-i Esasi Encümeni'ne (Anayasa Komisyonu'na) üye seçildi. Padişah, İmparatorluğun, gerek içeriden ve gerekse dışarıdan gizli, açık çeşitli tehditlerle karşı karşıya bulunduğu görüşünden hareketle, memlekette çok geniş bir hürriyet sistemi kurmanın, devlete ve millete pahalıya mal olacağı inancını taşıyordu. Bu inançla da, hazırlanan Anayasanın bazı maddelerine itiraz ederek, zararlı hatta şüpheli gördüğü kimseleri sınır dışı etme yetkisi istiyordu. Onun bu teklifine özellikle Namık Kemal başta olmak üzere karşı çıkıldı. Ancak, gene de Sultanın isteği doğrultusunda bir madde konularak, Kanun-ı Esasi 23 Aralık 1876'da kabul ve ilan edildi. O arada, bazı askerlerin ve bir kısım halkın; Mithat Paşanın konağı etrafında toplanarak, "Yaşasın Mithat Paşa!" diye bağırımları ve sokaklarda dolaşp, Namık Kemal'in vatan heyecanını dile getiren şiirlerini okumaları, Padişahı hayli tedirgin etti ve yetkilerini kullanmak üzere, tedbirler almaya yöneltti. Bu amaçla önce Süleyman Paşa İstanbul'dan uzaklaştırıldı ve kanunun 113. maddesine dayanarak Mithat Paşa sürgüne gönderildi. Daha sonra Ziya Paşa Suriye Valiliğine sürgün edilirken, Namık Kemal de mecliste okuduğu:

Bade arak tükendi saki müselles

Eş'şey'ü la yüsenna illa vekad yüselles

Beysi gerekçe gösterilerek tutuklanır. Çünkü bunun ikinci mısrası "iki defa tekrarlanan bir şey, üçüncü defa da tekrarlanır" yani iki padişah tahtan indirildikten sonra üçüncüsü, Sultan II. Abdülhamit de indirilir! denilmek istenmesinden hareket edilmiştir. İki ay süren bir sorgulamadan sonra, Suphi Paşanın başkanı olduğu Cinayet Mahkemesi'nde duruşmalara başlanmıştır. Sonuçta, Namık Kemal'in cezaya çarptırılmasını gerektirecek bir suç işlemeye, kararına varılarak 10 Temmuz 1877 tarihinde beş aylık bir hapisten sonra, Girit adasında oturmak şartıyla serbest bırakıldı (Akün, 1971, s. 64). Ancak Namık Kemal'in isteği doğrultusunda Midilli'ye gönderilmesine karar verildi. O da, 19 Temmuz 1877 günü İstanbul'dan Midilli'ye hareket etti.

Midilli'ye gidişinden iki buçuk yıl sonra ise, Padişah II. Abdülhamit'in iradesi ile 18 Aralık 1879' da Midilliye Mutasarrıf tayin edildi. Burada siyasetten hayli uzak bir ortamda tekrar edebi çalışmalara yöneldi. Celalettin Harzemşah piyesi ile Cezmi romanını tamamladı. Celalettin Harzemşah'ı, Padişaha sundu ve kendisine mükâfat olarak 28 Eylül 1881'de "bala" rütbesi verildi. İki yıl sonra, 30 Ağustos 1883 tarihinde de "ikinci rütbeden nişan-ı Osmani" ile taltif edildi. Böylece arasının hayli açık olduğu Saray ile ilişkileri yeniden düzene girmiş oldu. O arada gene Midilli'de, edebiyat hakkında görüşlerini ortaya koyduğu Celal Mukaddimesi ile İslamiyet'in yanlış anlaşılıp değerlendirilmesine karşı düşüncelerini ihtiva eden, Renan Müdafaa-namesi'ni yazdı.

Midilli'de yedi sene dört ay kalan Namık Kemal; Rum halkın ve onlara alet olan kimselerle, bazı memurların şikâyetleri, hatta iftiraları üzerine 15 Ekim 1884'de, Rodos Mutasarrıflığı'na naklolundu. Burada iken Osmanlı Tarihi'ni yazmaya başladı. Ayrıca, idarecilikteki yeteneğini iyi bir şekilde ortaya koyacak çalışmalar yaptı. Halkın kültür seviyesini artırıcı mahiyette, Midilli'de başlattığı faaliyetleri burada da sürdürdü. Nitekim Midilli'de yirmiye yakın ilkokul ile bir de cami yaptırmıştı. Rodos'ta ise bir ortaokul açtırdı. Ayrıca, adalardaki Türk nüfusunun artırılması konusunda halkı aydınlattı. Bilhassa Rodos'taki üç caminin yapılmasında gösterdiği büyük çabalardan dolayı, Padişah II. Abdülhamit tarafından Kasım 1886'da "İmtiyaz madalyası" ile takdir edildi. Rodos'ta üç yıla yakın kalan Namık Kemal, bir yabancı konsolosun evine yapılan saldırı yüzünden, oradan alınarak, Aralık 1877'de Sakız Mutasarrıflığına tayin oldu. Ancak daha önce Midilli'de iken geçirdiği zatürreye bağlı olarak sağlığı iyiden iyiye bozulmuştur. Bununla birlikte çok önem verdiği Osmanlı Tarihi'ni büyük bir azim ve kararlılıkla bitirmeye gayret göstermiştir. Fakat sağlığı buna el vermeyerek 2 Aralık 1888'de zatürreden vefat etmiştir. Önce Sakız'da bir caminin haziresine (küçük mezarlığına) defnedildi. Ebuuziyya Tefvik'in girişimiyle Padişah II. Abdülhamit'den alınan izin üzerine, cenaze üç gün sonra Gelibolu'ya naklolundu; Burada, Süleyman Paşa türbesinin yanına gömüldü. Daha sonra ise, Padişah II. Abdülhamit; Namık Kemal'e, planını Tefvik Fikret'in çizdiği mermerden küçük bir türbe yaptırmıştır. Ancak bugün, deprem sebebiyle yıkılan türbenin yanında sadece mermer mezar bulunmaktadır (Göçkün, 1994, s. 17).

III. Namık Kemal'de Hürriyet Fikri

Hürriyetçi ve meşrutiyetçi fikirler, şüphesiz Osmanlı İmparatorluğunda birçok yıldan beri bilinmekteydiler. Belirsiz de olsa, Sadık Rıfat Paşa'nın yazılarında yer almış ve Sultan Abdülmecit ile Mustafa Reşit Paşanın reformları üzerinde bazı etkisi olmuştu. Daha öncelerde, 1808'de, Sadrazam Bayraktar Mustafa Paşa, Reform programını onaylamak üzere İstanbul'da bir meclis toplamıştı. 1829'da Mısır'da Mehmet Ali Paşa, her yıl birkaç gün toplanan 156 üyeli bir Danışma Meclisi tayin etmek üzere İstanbul'da bir meclis toplamıştı. 1845'te Abdülmecit'in kendisi de, taşra eşrafından kurulu bir meclis ile başarısız bir deneme geçirmişti. Daha sonra 1861'de Tunus Bey'i Müslüman bir ülkede Avrupa tipinde ilk anayasayı ilan etmişti. Bu anayasa yürütme yetkisini Bey için saklı tutarken, yasama yetkisini de Bey ile tayinli altmış üyeden kurulu bir Büyük Meclis arasında paylaşıyordu. En son 1866'da Mısır da Hidiv İsmail, seçmenleri sınırlı ve fonksiyonları daha da sınırlı bir danışma organı kurarak, ilk seçimli meclis denemesinde bulunmuştu (Lewis, 2000, s. 151) .

Görüldüğü gibi Namık Kemal, Türkiye'de insan haklarından ve parlamenter sistemden bahseden ilk kişi değildi; fakat bunlar arasında bağlantı kuran ve hürriyet ile kanuna dayalı demokrasi üzerine fikirlerini açıkca ortaya koyan ilk kişi idi (Lewis, 2000, s. 142). Namık Kemal'in daha çocukluk yıllarında ruhunda yer etmiş olan hak ve hürriyet duygusu, bilhassa XVIII.yy Fransız İhtilali'nin ortaya koyduğu hürriyet, eşitlik, adalet gibi fikirlerle bütünleşmiş ve bir ideal derecesine varmıştır.

Namık Kemal, bu hareketler sonunda Batı dünyasında varlığına inanılan insan hak ve hürriyetlerini kendi vatanında da görmek istemiştir. Fakat bu hak ve hürriyet davası, gelecek kuşaklar için bir fikir oluşturmak bakımından önem taşır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun, başta Rusya ve İngiltere olmak üzere gittikçe büyüyen Avrupa devletleri tarafından parçalanmak istendiği ve yine aynı devletler tarafından, hak, hürriyet ve istiklal fikirleriyle kışkırtılan imparatorluk dâhilindeki yabancı unsurların vatanı parçalamak için harekete geçtikleri bir dönemde, Türkiye'de Avrupai hürriyetin tatbikini mümkün görmek hemen hemen olanaksızdı.

Namık Kemal, gönül verdiği hürriyet fikrini, Cumhuriyet şekline kadar götürmekte bir sakınca görmüyordu. Londra'da Hürriyet gazetesine yazdığı bir makalede "Halkın hâkimiyet hakkı tasdik olunduğu takdirde cumhur (cumhuriyet) yapmaya da hakkı olduğunu itiraf lazım gelmez mi?" diye sorulan bir soruya, "ne demek o hakkı dünyada kim inkâr edebilir? İslam, ibdida-i zuhurunda bir nevi cumhur değil miydi?" Şeklinde bir cevap vermiştir (Banarlı, 1971, s. 895). Namık Kemal ateşli vatanseverliğine ve hürriyetçiliğine rağmen aynı zamanda İslam değerlerini, Avrupalı küçümseyicilere karşı her zaman savunmuştur. Ona göre İslam devleti kendini modernleştirmeli idi; fakat bunu yaparken Avrupa'yı körü körüne taklit etmemeli, kendi kanunlarını, inançlarını ve geleneklerini terk etmemeliydi. Bilakis Avrupa uygarlığında mükemmel olan şeylerin hepsinin ya klasik İslam uygarlığından çıktığını ya da onda bir paralelliği bulunabileceğini ileri sürmüştür.

Namık Kemal'in siyasal teorisi geniş ölçüde Montesquieu ve J.J.Rousseau'dan kaynak teşkil ediyordu. Burada gayri ihtiyari şu soru akla gelebilir. Namık Kemal, etkilendiği J. J. Rousseau ile yer değiştirseydi ne olurdu? J. J. Rousseau hür düşüncenin zengin tarihini, Fransa'dan devr alırken, sosyo-politik ve kültürel yönden bilinçlenmiş bir halk karşısındaydı. Bu halkın hürriyet anlayışı, toplumun tabii gelişimi içindeki yerini, salt düşünce olarak, kavram olarak, çeşitli kültür tabakalarından geçerek almıştı. Fransa, Batı medeniyetinin varoluşunu, hür düşüncenin gelişme ortamını, kendi kültüründe bulmuştur. Oysa Namık Kemal için durum böyle değildir. O, yabancı olduğu bir ortamda gelişen hürriyeti, Osmanlı toplumuna, yıkılmaması için bir kurtuluş yolu olarak göstermek zorunda kalmıştır. Devletin kurtuluşunu meclislerde, Anayasada aramıştır. Gelenekçi, reformcu, Batıcı, görüşlerin karması olarak sentez, Osmanlı İmparatorluğu siyasi bünyesi içinde, daima padişahın müsaadesiyle uygulama alanı bulabilmiştir.

Namık Kemal'in 1867'de Avrupa'ya gidişi özellikle Paris ve Londra macerası, diğer bir deyişle "Yeni Osmanlılar" ın macerası, daha çok Namık Kemal'in merkez olduğu bir harekettir. Namık Kemal, egemenlik hakkının herkese ait olduğunu Londra'da çıkarttığı "Hürriyet" gazetesinde savunurken, bu hakların İslami gelenek içinde mevcut olduğunu ispat etmeye çalışarak, meşrutiyet istiyordu. "Yeni Osmanlılar" da pek belirgin olan bu Liberal reformla İslam şartlarının ve prensiplerinin kaynaştırılması, Namık Kemal'de Batının bilim yanıyla, doğunun dini ilkelerini birleştirme şeklinde formüle edilmiştir. Öte yandan Kemal, batının tamamen taklit edilmesini sakıncalı bulmuştur. İbret'teki "Medeniyet" başlıklı yazısında bu düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir:

“İktisab-ı medeniyete çalışan akvâm için tamamı tamamına Avrupa'ya taklid etmek neden lâzım gelsin?... Kendi ahlâkımızın ilcaât-ı kendi aklımızın tasvibâtı âsâr-ı medeniyetin fûrû'atına ma'a-ziyadetin kâfidir”(Kemal, 2005, s.361)

Namık Kemal'in istediği Meşrutiyet ise, şahsının ve devrindeki olayların meşrutiyetidir. Buna bir örnek verirsek: Beyoğlu'nda çıkan *Courrier d'orient*'in direktörü olan Gienpietri'yle Meşrutiyeti konuşan Namık Kemal, Osmanlı Devleti'nde bunun yürüyebileceğine, onun inandırıldığını söylemiştir (Kuntay, 1944, s.360).

Osmanlı İmparatorluğu tarih boyunca, bütün politik hayatında, şer'i hükümlerin ve İslami inançların rolü büyüktür. İmanlı birer Liberale olarak “Yeni Osmanlılar” in da politik amaçlarının gerçekleşmesinde dinden yararlanmak istemeleri şaşırtıcı değildir. Ancak onların bu eğilimleri, Batının aydın çevrelerinde olumlu karşılanmamıştır (Berkes, 1973, ss.254-255). Mesela, Namık Kemal'in dostu olan Leon Cahun, onun bir Osmanlı ve padişahçı oluşunu, cedlerine duyduğu fazla hayranlığı kınamıştır. Vambery ise bu konuda şunları söylemiştir:

“Bu Jön Türkler fırkası, politikada İslav ittihadı ve Avrupa ittihadı ile karşı koymak istiyorlardı... ve bunlar Avrupa ihtilalcilerini maymun gibi acemice ve zelilane taklit ederek, kof ve boş cümleler ve prensipleri ciddi olarak öne sürüyorlardı. Onlarla saatlerce konuştum... Dedelerine besledikleri hürmet ve takdir, şevketmeap padişaha gönderdikleri takdir ve hürmetle atbaşı beraberdi. Bunlar ihtilalciler. Tıpkı o sade dil Almanlar gibi ki, cumhuriyet isterler, fakat bu cumhuriyetin başında bir grandük bulunacak” (Kuntay, 1944, C.I, s.364).

Namık Kemal göre devleti yönetenlerin halkın hak ve özgürlüklerini kısıtlama Namık Kemal'in siyasi olduğu kadar sosyal fikirlerinin temelinde de hürriyet fikri yatar. Nitekim 23 Nisan 1872'de Boğaziçi'nde bir bağ köşkünde yazdığı şiir buna verilebilecek en iyi örnektir (Parlatır, 1989, s. 557):

Ne efsunkâr imişsin ah ey didar-ı hürriyet

Esir-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten

Burada Namık Kemal, Hürriyeti güzel yüzlü bir kıza benzetmekte ve Hürriyetin insanı esaretten kurtaran fakat kendine aşık eden bir tarafı olduğuna işaret etmektedir. Bu şekilde şiirleştirdiği hürriyet fikrini Namık Kemal, “Hürriyet-i Efkâr” adlı makalesinde daha etraflıca ele almıştır. İnsan hürriyetinin doğuştan geldiğini vurgular ve insanın bu tabii hakkını yaşama ve var olmanın temel şartı olarak görür. “Hürriyet Kasidesi” nde:

Ne mümkün zulm ile bidat ile imha-yı hürriyet

Çalış idraki kaldır muktedirsен ademiyyetten (Parlatır, 1992, s.481-482)

Bu sözleriyle de Kemal, Zulm ile işkence ile hürriyeti ortadan kaldırmanın mümkün olmadığını, eğer gücün yetiyorsa insanoğlundan idrakı yani aklı kaldır demektedir. “Ve Şâvirhûm fi'l-Emr” isimli makalesinde de Kemal “İnsan kudretten hürriyetle mefturdur bittab' o itây-ı ilâhiyyeden istifâdeye mecburdur”(Kemal, 1327, s.165) sözleriyle, yine

insanın hür doğduğuna ve ilahtan aldığı bu güçle de yaşaması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

IV. Namık Kemal'in Tiyatro Eserlerinde Hürriyet Fikri: Vatan yahut Silistre

Namık Kemal, tiyatroya bir eğlence gözüyle bakarken, bunu eğlencenin en faydalısı olarak görür. Hatta ona göre tiyatro o kadar faydalıdır ki, Avrupa'da medeniyetin eserlerinin en büyüklerinden sayılmıştır. Tiyatroyu, edebiyatın en zor türlerinden birisi kabul eden Namık Kemal; Fransa'yı örnek vererek, orada on binden fazla yazar bulunduğunu, buna karşılık güzel bir tiyatro eseri kaleme alan on yazar olmadığını, söyler. Türkiye'de çeşitli tiyatro eserlerinin kaleme alınması ve sahnede oynanması gerektiğine işaretler; dilin ve herkesin anladığı ve vicdanlara seslenir özellikler taşımasının, bu suretle tiyatronun, insanımızı eğlendirerek eğitmesinin çok yerinde olacağını kaydeder.

Namık Kemal'in tiyatro anlayışında özel olarak Victor Hugo'nun etkisi görülür. Romantik dramı benimser, klasiklere üstün bulur. Perdelerin beşten fazla olmasını doğru bulmaz. Tiyatroya ahlaki bir amaç çizer, ahlakın düzelmesine yardımcı, tiyatroyu ön planda tutar (Doğuş Kültür Hizmetleri, 1997, s.37).

Namık Kemal, Diyojen gazetesinde çıkan "Tiyatro" başlıklı bir yazısında; İstanbul'a gelen yabancı tiyatro kumpanyalarının oyunlarının pahalı olmasından, hâlbuki ucuz oynanmaları halinde halkımızın tiyatrodan daha fazla faydalanabileceğinden söz eder. Aynı gazetede de yayımlana diğer bir makalede ise, "Türk Tiyatrosu'nda Türk aktörlerin oynamaları gerektiği" hususu üzerinde ısrarla durur ve tiyatro sanatının, Türkçe'nin gelişmesindeki önemli rolüne işaretler, ahlaken yükselmeye olan katkılarına dile getirir (Göçgün, 1994, s. 24).

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere, Namık Kemal; tiyatroyu, hayatın iyi ve kötü çeşitli yönlerini yansıtan bir ayna gibi kabul etmektedir. Bu itibarla tiyatroyu öylesine önemsemiştir ki, toplumların harekete geçiren, esaslı değişiklikleri yapabilecek bir sihirli güç olarak görmüştür. Ona göre, Avrupa'daki inkılapların ve gelişmelerin temelinde tiyatronun inkâr edilemeyecek ölçüde büyük tesiri vardır. Dolayısıyla Namık Kemal, tiyatrolarını millete vermek istediği mesajların en dinamik vasıtası saymış ve piyeslerinde, vatanperverlik, İttihat-ı İslam fikri, insan hakları gibi, o günkü şartlar içinde, toplumun kalkınmasında ve gelişmesinde önemli yer tutacağına inandığı meseleleri, olay kahramanlarının fikirleri aracılığıyla ortaya koymuştur. Bunun en iyi örneğini "Vatan Yahut Silistre" adlı tiyatro eserinde görüyoruz.

Vatan yahut Silistre, Namık Kemal'in 1872 sonlarına doğru Gelibolu'da iken yazmaya başladığı ve 1873 Mart'ında İstanbul'da tamamladığı ilk tiyatro eseridir (Doğuş Kültür Hizmetleri, 1997, s. 68). 1 Nisan 1873 Salı günü, İstanbul Gedikpaşa'da, Güllü Agob Tiyatrosu'nda temsile konulan "Vatan yahut Silistre", büyük toplum heyecanlarına ve çalkantılarına sebep olmuştur. Gerçekten de Türkiye'de olaylı temsil edilen ilk tiyatrodur (Kutlu, 1983, s. 7). Bu oyun onun kaderini de değiştirmiş, üç yıldan fazla süren bir sürgün ve zindan cezasına çarptırılmıştır.

Namık Kemal, piyes oynanmadan önce kafasında bir takım endişe verici konular vardı. Çünkü bilindiği gibi eserin konusu “vatan sevgisi” dir. Bu sevginin gerçek anlamı ise, halk arasında oldukça belirsizdi: “Vatan” denilince sadece “doğulan yer” akla geliyordu. Oysaki eser, bugün anladığımız manadaki “vatanın bütünlüğü” fikrini de beraberinde getiriyordu. İlk defa ortaya atılan böyle bir vatan fikrinin ve ona yöneltmiş bir sevginin iyi anlaşılmasından endişe duyan Namık Kemal, eserin oynanmasına on gün kala, İbret gazetesinde “Vatan” isimli meşhur makalesini yayımlayarak piyes seyredecek olanlara bu konuda ışık tutmaya çalışmıştır. Bu makalesinde Namık Kemal “Vatan” ın ne olduğunu, onun kutsallığını ve bizi ona bağlayan derin sebepleri uzun uzadıya ele almıştır. Bir paragrafında, döne döne, tam dokuz defa, “insan, vatanını sever; çünkü...” diye açıklamaya çalıştığı bu “vatan sevgisi” yalnız halk için değil, aydınlar için de yepyeni özellikler taşımıştır (Akyüz, 1988, s. 3).

Kendisini endişelendiren bir diğer konu ise “vatan sevgisi” gibi yüksek bir duyguyu, bir yazar olarak, eserinde gereği gibi yaşatıp yaşatamadığıydı. Sonra da, sahne eserinin bütün icaplarını yerine getirip getiremediğini, teknik bakımdan çok hatalı olup olmadığını düşünüyordu. Bu hususlardaki başarısında pek emin bulunmadığı için olacak, piyesin oynanmasından bir gün evvel 31 Mart 1873’te yine İbret’te, “Tiyatro” isimli makalesini yayımlayarak, (Akyüz, 1988, s. 6) bu sefer, tiyatronun büyük değerinden ve bu nevr’de eser vermenin zorluğundan bahsederek adeta eseri seyredecek okuyucularından özür dilemiştir.

Nihayet Namık Kemal’in tüm endişelerine rağmen, piyes 1 Nisan 1873 salı günü oynanmaya başlamıştır. Oyun gereğinden fazla ilgi görek ve büyük bir başarı ile oynanmıştır. Salonda, “Yaşasın vatan!”, “Var ol Kemal Bey!”, “Muradımız budur! Allah, muradımızı versin!” sesleri yükselmiştir. Seyirciler ısrarla sahnede Namık Kemal’i görmek istemişlerdir ancak o, bir hadiseye sebebiyet vermemek için tiyatrodan ayrılarak evine gitmişti. Yazarın tiyatrodan olmadığını öğrenen seyircilerden kırk elli kişilik bir grup onun gazete olması ihtimalini düşünüp, İbret’e kadar gittiler. Orada da bulamayınca, gazetede de ertesi gün yayınlamak üzere bir teşekkür mektubu bırakmışlardır. Ancak, o saatte gazete baskıya verildiği için bu yazı gazetenin 3 Nisan tarihli sayısında basılabilmştir.

Bütün bunlar, eser için, çok iyi şeylerdi. Hatta Namık Kemal’in şöhretini de artırmıştı. Fakat sonuç itibarıyla onun için hiç de iyi olmamıştır. Eser oynanırken yapılan gösteriler sırasında “Allah, muradınızı versin!”, “Muradımız budur!” seslerinde ifade edilen “Murad” sözü Abdülhamid’i bir hayli kuşkulandırmıştı. Çünkü kendisinden sonra tahta çıkacak olan şehzadenin adı da Murad’dı. Üstelik Namık Kemal’in bu kişinin hocası olması Abdülaziz’i daha da çok tedirgin etmiştir. Böylece mesele hükümetten çok padişahı ilgilendiren bir sorun haline gelmiş ve padişah Namık Kemal ve arkadaşlarını cezalandırmaya karar vermiştir. Ancak, içinde hiçbir suç unsuru bulunmadığı için, sebep olarak, İbret’teki hükümeti tenkit eden yazıları gösterilmiş ve gazete kapatılarak yazarları da muhtelif yerlere sürgün edilmiştir. Namık Kemal’e İstanbul’da iken sürgün yerinin Lefkoşe olduğu söylendiği halde, yola çıkıldığında bu yer Magosa’ya çevrilmiştir. Namık Kemal burada otuz sekiz ay kalmıştır. Bu sürgünlerle yetinmeyen hükümet, tiyatrolar üzerindeki sansürü artırarak, tiyatrolarda oynanacak oyunlara ait

kontrol yetkisini Belediyeden alarak Zaptiye Nezareti'ne vermiştir. Fakat bütün bu tedbirlere rağmen içinde hiçbir suç unsuru bulunamayan “Vatan yahut Silistre”nin temsilleri devam etmiştir. İlk temsili takip eden iki ay zarfında, aynı tiyatrodaki kırk yedi defa oynandığı gibi, yine ilk temsilinden itibaren Abdülaziz'in üç yıl süren padişahlığı sırasında bu temsillerin muhtelif tiyatrolardaki sayısı da beş yüze yaklaşmıştır (Akyüz, 1988, s. 8-11).

Macerası kısaca böyle olan “Vatan yahut Silistre” dört perdelik bir dramdır. Konusunu 1853-1856 yılları arasında cereyan eden Türk-Rus Harbi'nin veya diğer adıyla Kırım Harbi'nin Silistre Muhasarası teşkil eder. Bu savaşta, Musa Hulusi Paşa komutasındaki altı bin kişilik Türk askeri, Tuna kıyısında yer alan Silistre kalesini Ruslara karşı kırk bir gün kahramanca savunmuş ve büyük bir zaferi kazanmıştır. İşte Namık Kemal, bu büyük tarihi olayın ilhamıyla eserini kaleme almış ve ondan hareketle, Türk Milleti'nin vatani heyecanlarının tercümanı olmuştur (Göçkün, 1994, s. 28).

Eserin merkezi kişisi İslam Bey, tam bir Türk kahramanıdır. İslam Bey, vatanın kurtarılması konusunda ölmekten başka bir şey düşünmeyen, bu tabii işi adeta olağanüstü bir hale koyan kişidir. “ölmek fikri” sabit bir düşünce olarak İslam Bey'in ağzında tekrarlanırken, onun Osmanlı halkı ve vatani için söylediği şu sözlerde, Namık Kemal'in bu konuda söylemek istediklerini buluruz:

“İslam Bey- Bir kere düşün...Vatan ki herkesin hakkını hayatını muhafaza ederken onun muhafazası lazım gelince evlad-ı vatani serhadde kırbaçla sürüyorlar. Vatan ki herkesin hakiki validesi iken birçok adamlar sağlığında sütünden hastalığında ilacından geçinmeye çalışıyor; vatan ki her karış toprağı ecdadımızdan birinin kanıyla yoğrulmuş iken kimse üzerine iki damla gözyaşı dökmek istemiyor. Vatan ki kırk milyon insan besliyor; hala uğruna istemeyerek can verecek kırk kişiye malik olmamış; vatan kibir zaman kılıcının sayesinde birkaç devlet yaşarken şimdi birkaç devletin yardımıyla kendini muhafaza edebiliyor...” (Özün, 1972, s. 53).

Burada “Vatan” kavramı hukuki bir anlam kazanmıştır. Herkesin hakkı ve hayatı onun sınırları içinde bir emniyet kazanır. Kişinin yaşama şartlarını o temin eder. O halde “Vatan” tehlikede olursa ölmek gerektir. Oysa o günkü Osmanlı toplumu, bu manevi değerleri yitirmiş durumdadır, savaşmak istemez. Adeta ecdadının kahramanlıklarını unutmış gibidir. Ancak savaş alanına girdiği zaman kendine yakışan davranışı gösterir. Bu düşünce İslam Bey'in ağzından yine şöyle ifade edilir:

“...Ne yanlış ittihatte imişim! Vatan yolunda ölecek kırk kişi yoktur sanırdım. Galiba düşman da Osmanlıları benim gibi görmüş! Evet Osmanlılar söz arasında vatani kaydetmez gibi görünürler, o kadar kaydetmez gibi görünürler ki, konuştuğu adamı taştan yapılmış, resim zannedersin. Hele karşılarında bir düşman göster! Hele vatanın mukaddes topraklarını bir ecnebinin murder ayağıyla çiğneyeceğini anlasınlar. İşte o vakit halka başka hal geliyor. İşte o vakit insan en miskin köylü ile benim aramda hiç fark kalmıyor. İşte o vakit o abalı kebeli Türkler o tatlı sözlü, yumuşak yüzlü köylüler, o çifte koşulan öküzden fark etmek istemediğimiz biçareler arada bütün bütün kayboluyor da yerlerine Osmanlılığın kahramanlığın ruhu meydana çıkıyor” (Özün, 1972, ss. 86-87).

Burada, “abalı kebeli Türk köylülerinin, çifte koşulan öküzden farklı sayılmadığı” bir halk anlayışı, aydın- köylü ikilisinin dramı, “Türk-Osmanlı” sözlerinin anlamı içinde verilmiştir. “Vatan” fikri bu şartlar altında sadece, uğruna dövüşülüp ölünecek bir kuru toprak parçası değildir. Maddi ve manevi değerleri de bünyesinde toplar, bir milletin hür yaşama isteğinin ilk şartı, sahip çıkacağı bir vatandır.

Namık Kemal’de “millet” fikriyle “vatan” fikri birbirine kuvvetle bağlıdır. Milletin olabilmesi içinde önce vatan şarttır. O halde kişi ve toplum hürriyetinin temelinde Namık Kemal için önce vatan fikri vardır. Bu piyesteki İslam Bey’in sözleri bizim için bu anlamda bir değer taşımaktadır.

Diğer taraftan İslam Bey’i çok seven ve ondan hiç ayrılmak istemeyen Zekiye isimli bir kız, erkek kılığına girerek peşinden gider ve Silistre savunmasına katılır. Silistre’de tabya komutanı, Sıtkı Bey isminde bir kahramandır. Kendisi Manastır’da subay iken, suçsuz bir arkadaşını kurşuna dizmek istemediğinden ordudan çıkarılmış, ancak gösterdiği birçok yararlıklarla yeniden orduya girmeyi başararak albaylığa kadar yükselmiştir. Aynı zamanda Zekiye’nin babasıdır. Fakat ordudan çıkarılınca ailesine gidememiş, onun içinde öldü sanılmıştır. Silistre’de savaşırken baba-kız birbirlerini tanımazlar. Ancak Sıtkı Bey ona içten gelen bir yakınlık duyar. Bu sırada, İslam Bey yaralanarak Zekiye’nin kucağına düşer. Kendine gelince de Zekiye’yi tanır. Eserin en renkli tipi olan Abdullah Çavuş isimli bir diğer kahraman ise, komutanlarının ve askerinin moralini yükselten bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. En çaresiz anlarda bile, “kıyamet mi kopar? Nakaratı ile ruhlara bir serinlik vermeyi başarır. Yeri gelmişken burada, kısaca eserin en sevimli kahramanlarında olan Abdullah Çavuş üzerinde durmak yararlı olacaktır. Abdullah Çavuş sanıldığı gibi hayali bir tip değildir. Kırım Savaşı’nda, Silistre’de dikkate değer yararlıklar göstermiş bir Türk askeridir. Dilinden düşürmediği “Kıyamet mi kopar?” tekerlemesi, kumandanlar tarafından çok beğenildiği için, her yerde anlatılır olmuştur. Bu kumandanlardan biri Abdullah Çavuş tipini ve onun ünlü sözünü Namık Kemal’e anlatmış ve Namık Kemal onu eserinde ölümsüzleştirmiştir (Kutlu, 1983, ss.12-13).

Piyesin sonunda, zaferin kazanılmasının ardından, Zekiye, İslam Bey’e gerçek kimliğini açıklar. Öte yandan baba-kız yani Sıtkı Bey ile Zekiye birbirine kavuşurlar. O arada bir bölük gönüllü asker:

İşte adu karşıda hazır silah
Arş, yiğitler vatan imdadına!
Arş, ileri arş, bizimdir felah
Arş, yiğitler vatan imdadına!

Türküsunü büyük bir heyecanla okurlar. Bunu, İslam Bey ve diğerlerinin; “Yaşasın vatan” sesleri izlemektedir.

Yukarıda kısaca özetini verdiğimiz “Vatan yahut Silistre” vatan ve aile sevgisinin öne çıkarıldığı bir piyestir. Her ne kadar teknik yönden eleştirilse de, o günkü koşullarda hele hele tiyatro eseri yazmak gibi böylesine zor bir işte Namık Kemal’in gösterdiği

başarı alkışa değerlidir. Ayrıca şurası bir gerçektir ki, bu eser yurt içinde ve yurt dışında büyük ilgi görmüş ve Türkçe'nin klasikleri arasına girmiştir. Başta Rusça olmak üzere Almanca, Fransızca, Sırpça, Arapça gibi pek çok yabancı dilde çevirisi bulunmaktadır.

Eserin Rusça'ya çevrilmesinin ardından bir Rus yazarı tarafından bir başka eser tarafından çalıntı olduğu iddia edilmiştir. Gerçekten de Fransız yazarlarından Victorien Sadou'nun aynı adı taşıyan bir tiyatrosu vardı (Kutlu, 1983, s. 11). Ancak ikisinin arasında konu ve ruh bakımından hiçbir benzerlik yoktu. Bunu Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik'e yazdığı bir mektubunda, bir Rus yazarının "Türklerde vatan sevgisinin varlığını arzu etmemesini" ve dolayısıyla yadırgamasını tabii karşılar. "Vatan yahut Silistre" nin Fransız yazarın piyesi ile hiçbir benzerlik taşımadığını belirttikten sonra, eserinin bir Fransız piyesi ile karşılaştırılıp Rus piyesleri ile karşılaştırılmamasını da yerinde bulur (Akyüz, 1969, s. 24).

"Vatan" piyesi, yazılışından günümüze kadar, Türkiye'de de eleştirilere uğramıştır. Özellikle konunun ve kahramanlarının fazla hayali ve romantik bir karakter taşıması, belli temaların sürekli tekrarlanması üzerinde durulmuştur. Uzun ve bıktırıcı tiradlarla birlikte Abdullah Çavuş dışındaki kahramanların hemen hepsinin Namık Kemal'in diliyle konuşmaları da eleştiri konusu olmuştur.

Tüm eleştirilere rağmen eserin, vatan sevgisini tanıtmak, yerleştirmek ve yaymak gibi bir tesirinin yanında tiyatro edebiyatımız açısından da büyük önemi vardır. Nitekim Namık Kemal, diğer bir tiyatro eseri olan "Celalettin Harzemşah" ın önsözünde "Bu oyun, Türk tiyatrosunu bulunduğu durumdan kırk elli kat ileriye götürmüş, edebiyatımızın bu nev'i için yeni bir ilerleme döneminin başlangıcı olmuştur" der (Kemal, 1975, s.1).

V. Namık Kemal ve Atatürk

Atatürk'ün fikir ve görüşleri ile Namık Kemal'in düşünceleri arasında ne gibi ilişkilerin bulunduğu veya Namık Kemal'in Atatürk üzerindeki etkileri, ayrı bir araştırmayı gerektirecek kadar uzun ve önemlidir.

Tanzimat'tan sonra ve özellikle, Milli Edebiyat döneminden Cumhuriyete uzanan bir çizgide, gerek siyasi gerekse sosyal alanda ortaya attığı fikirlerle milli duygu ve heyecanların artmasında ve insanların kafasında bir takım yeni fikirlerin oluşmasında, Namık Kemal'in payı büyüktür. Özellikle bu durum zaman içinde daha iyi anlaşılmıştır. Milli Mücadele'nin başlangıcı sayılan o günlerde, Onun:

Vatanın bağına düşman dayadı hançerini

Yok imiş kurtaracak bahtı kara maderini

Mısralarını, Mustafa Kemal Paşa, Meclisin 13 Ocak 1921 tarihli toplantısında:

Vatanın bağına düşman dayasın hançerini

Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini

Şeklinde cevaplandırarak; milletin kurtuluşu için gösterdiği ve göstereceği gayretlerin, fedakârlıkların anlamlı bir mesajını vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, Namık Kemal'in kitap ve makalelerinin yasak olduğu bir dönemde, Ondan yararlanmıştı. Gerek harp okulunda, gerekse harp akademisinde okurken, Namık Kemal'i okumuş ve büyük ölçüde onun etkisinde kalmıştır.³ Öğrencilik yıllarından sonra subay olarak görev yaptığı dönemlerde de onun eserlerini okumaya devam etmiştir. Örneğin, Atatürk Hatıra Defterine, 10 Ağustos Pazar günü, Birinci Dünya Harbi sırasında Doğu Anadolu (Bitlis, Silvan gibi) bölgesinde şöyle bir not düşmüştür; "Kemal Bey'in Makalat-ı Siyasiye ve Edebiyyesini okudum, ikinci kitabın sonunda idim, hitam buldum; Kemal Bey'in Tarih-i Osmani'sini takibe başladım". (Duman, 1989, s.28)

Atatürk'ün, özel kütüphanesinde de Namık Kemal'e ait bir çok eser bulunmuştur. (Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Kataloğu,1973). Bu da Namık Kemal'e verdiği önemi kanıtlar niteliktedir. Bu eserler:

- 1 - İmtizac-ı Akvam Ve Vefa-i Ahd.
- 2 - Eş'ar-ı Kemal 2. Devr-i Edebiyye.
- 3 - Vaveylâ
- 4 - Makalat-ı Siyasiyye ve Edebiyye
- 5 - Renan Müdafaaamesi
- 6 - Edib-i Azam Merhum Nâmık Kemal Bey'in Rüyası
- 7 - Sergüzeşt
- 8 - Osmanlı Tarihi (2. cilt)
- 9 - Şark Meselesi, Hürriyet-i Efkâr
- 10-U sul-i Meşveret Hakkında Mek

Namık Kemal'in en çok işlediği vatan ve hürriyet duyguları, ülkemizi savunma duygusuyla yetişen ordu gençliği için yüce bir kaynak olmuştur. II. Abdülhamit döneminde askeri okullarda ve orduda yetişen gençler, Namık Kemal'in eserlerini, hayatlarını tehlikeye atarak okumuş, okutmuş ve hatta onun üslubunda yazmak istemişlerdir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün okul ve subaylık hayatını inceleyecek olan araştırmacılar, genç dâhinin gelişme çağında, Namık Kemal'in birçok izlerine rastlayabilirler. Atatürk'ün yazı ve nutuklarında da Namık Kemal'in üslup özellikleri bulunmaktadır (Turan, 1940, s.290). Akyüz'ünde ifade ettiği gibi; Namık Kemal, Atatürk'ü siyasi ve vatansever düşünceleriyle etkilemiştir. (Akyüz, 1985, s.169).

³ Harp okulunda iken Atatürk'ün sınıf arkadaşı olan Ali Fuat Cebesoy'un, Harp Akademisinde iken de yine sınıf arkadaşlarından Asım Gündüz'ün hatıralarına ve Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerine dayanarak Namık Kemal'in Atatürk üzerindeki etkileri hakkında kısa ve önemli bazı bilgiler için bkz. (Akyüz, 1981, s. 501-503).

VI. Sonuç

Namık Kemal, toplumun en karışık, sosyal kurumların en sarsıntılı olduğu bir dönemde, kamuoyu oluşturmaya çalışan bir düşünce adamı olarak ortaya çıkmıştır. Savunduğu fikirlerle iktidara karşı olurken, arkasında kendisini destekleyecek bir halk kitlesi bulamamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllar boyunca, hilafete dayalı, geleneklerine bağlı bir bütünlük içinde olmuştur. Ancak, ekonomik ve sosyo-politik alanlardaki başarısızlıklar, onu yenilemeye, yeni bir biçim almaya zorlamıştır. Fakat bu biçimlemede halkın reaksiyonu söz konusu olmamıştır. İmparatorluğun dengesi, halk-iktidar çatışmasından bozulmamıştır; çünkü bu çatışmayı oluşturacak kamuoyu henüz oluşmamıştır. İtaate şartlanmış toplum, kendisine sağlam sosyal adaleti, hürriyeti, hak ve hukuku, yeterli bulmuş olmalıdır ki, bunun artık kâfi olup olmadığına kendisi değil, yine iktidar karar vermiştir.

Böylece, sunulan hürriyetler, yeni haklar, geri alınmaya müsait, birer lütf olarak görülmüştür. Oysaki Türkiye’de hürriyet, sadece kuvvete dayanan bir baskı rejiminden kurtulmakla elde edilebilecek bir düşünce olarak ele alınmamalıdır. Bazı şeylerden korunmuş olmanın yanında, onun asıl gücü, bir şeyler yapma hürriyetinde bulmak gerekir. İşte bu düşünceden hareket eden bir kimse, yapısının bir parçası olan sevgiyi, mutlu olma isteğini, hürriyet arzusunu, içinde yaşadığı toplumda gerçekleştiriyorsa, engelleniyorsa, o zaman, bunları sağlayabileceği bir toplumu oluşturma denemesine girişebilir. Böylece de, insani ihtiyaçlarının daha geniş ölçüde karşılandığı bir sosyal değişmeyi sağlayabilir. Fransız ihtilali, bunun en canlı örneğidir. İnsan tabiatında olan hür yaşama isteği, sosyal adalet içinde olma özlemi, yeni bir düzenle elde edilmek istenmiştir.

Görülüyor ki, toplumların “sosyal karakteri”, bir yandan sosyo-ekonomik şartlara bağlı olduğu gibi, diğer yandan, o toplumda egemen olan fikir ve ülkülere de bağlıdır. O halde buradan hareketle, Osmanlı İmparatorluğu’nun “sosyal karakteri” içinde bir ülkü ve fikir adamı olarak Namık Kemal ne yapmak istemiştir?

Namık Kemal, Osmanlı İmparatorluğu’nun bozulan dengesini düzeltme çarelerini, hürriyet fikrinde ve meşrutiyet idaresinde bulmuştur. Bunları da İslam-Osmanlı kültürü içinde aramıştır. Hürriyetin, eşitliğin, kanun fikrinin İslami düşünce sistemi içinde ele alınmasını istemiştir. Oysa Anayasa alt komisyonunda çalışmayı kabul etmekle, Batıdan alınacak bir örneğin şer’i yasalardan üstün olduğunu zımnen kabul etmiş oluyordu. Nitekim bir süre sonra girdiği çıkmazdan kurtulabilmek için, bu düşüncelerden uzaklaşmış, iyi bir padişahı yeterli bulmuştur.

Namık Kemal, imanlı bir kişi olarak, İslam dini bütün dinlerden üstün görmeye kalmamış, onu siyasi plana da aktarmış bir kişidir. Bununla birlikte, hukukun kaynağını “ilahi” kanunlara bağlayarak, Osmanlı toplumunun “sosyal karakteri”ni oluşturan dini yönünde, hiçbir değişiklik yapmaya yanaşmamıştır. Ayrıca hukuk düzeni içinde sağlanabilecek, eşitlik ilkelerine bağlı, ferdin tabii haklarını koruyabilecek bir hükümet

veya devlet fikrini benimsemiştir. Buna bağlı olarak, bütün sosyal reformların, eğitim ve Anayasaya bağlı, Parlamento sistemi içinde gerçekleşebileceğine inanmıştır.

Namık Kemal, Tanzimat fermanını da beğenmez. Tanzimat'ın getirdiği yenileşme hareketlerinin gerçekte bir çıkmazda olduğunu, bu düzenin, ilerde bir sömürge niteliğine dönüşeceğini ilk fark edenlerdendir.

Sonuç olarak, Namık Kemal'in hürriyet konusundaki düşünceleri evrensellik kazanmasa da yine de insana yönelen, onu değerlendiren, haklarını, hâkimiyetlerini kabul eden bir çizgi üzerinde olması bakımından ve edebiyat tarihimize birçok değerli eser kazandırdığı için gelmiş geçmiş en iyi fikir ve edebiyat adamlarımızdan birisidir demek kuşkusuz yanlış olmaz.

Kaynaklar

- Akıncı, G.(1973). *Türk Fransız Kültür İlişkileri (1071-1859 Başlangıç Dönemi)*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Akün, Ö. F.(1971). *İslam Ansiklopedisi*, Cüz. 90, İstanbul.
- Akyüz, K.(1988). *Vatan yahut Silistre*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akyüz, K. (1969). *N. Kemal, Vatan yahut Silistre*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Akyüz, Y.(1985). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: AÜEBF Yayını.
- Akyüz, Y. (1981). *Atatürk'te Namık Kemal'in Etkisi ve Abdülhamit Döneminde Yasak Kitaplara İlişkin İki Belge, Belleten*, C. XLV/ 2, No: 180, Ekim 1981'den ayrı basım, Ankara: TTK Basımevi, s. 501-503.
- Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Kataloğu*.(1973). Ankara: Milli Kütüphane.
- Baki, E. A.(1949). *Namık Kemal Afyonda*, Afyon.
- Banarlı, N. S.(1971). *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Berkes, N.(1973). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Dizdaroğlu, H.(1965). *Namık Kemal Hayatı Sanatı Eserleri*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Doğuş Kültür Hizmetleri.(1997). *Namık Kemal*, İstanbul.
- Duman, H. (1989). *Atatürk ve Namık Kemal*, Milli Kültür Dergisi, Sayı:64, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları. s.27-33.
- Ekrem, A.(1327). *Namık Kemal*, İstanbul.
- Ertaylan, İ. H.(1925). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul.
- Göçkün, Ö.(1994). *Namık Kemal*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M.(1948). *Namık Kemal*, İstanbul.

- Kemal, N. (1327). *Makalat-ı Siyasiye ve Edebiyye*, İstanbul 1327, (Hürriyet, 30 Temmuz, 1285)
- Kemal, N. (1975), *Celâleddin Harzemşah*, hzl. Hüseyin Ayan, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kemal, N.(2005), *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleler I*, hzl.İsmail Kara, Nergiz Yılmaz Aydoğdu, İstanbul: Dergah yayınları.
- Kuntay, M. C. (1944).*Namık Kemal*, İstanbul.
- Kuntay, M. C.(1944). *Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında*, C.I-II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kutlu, Ş.(1983).*Vatan yahut Silistre*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lewis, B.(2000). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: TTK Basımevi.
- Ongusu, A.H.(1940). *Tanzimat ve Amillerine Umumi Bir Bakış*, İstanbul: Tanzimat-ı Maarif Matbaası.
- Parlatır, İ.(1989). Tanzimat Ruhunun Edebitata Kazandırdığı Değerler, *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, 31 Ekim-3 Kasım, Ankara.
- Parlatır, İ. (1992). "Hürriyet Kasidesi", *Türk Dili*, Aylık Dil Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çadaş Türk Şiiri), S. 481- 482,
- Sunar, C.(1972).*İslamda Felsefe ve Farabi*, Ankara: İlahiyat Fak. Yayınları.
- Tanpınar, A.H.(1982). *19. Asır Türk Edebiyat Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul.
- Tansel, F. A.(1967). *Namık Kemal'in Mektupları*, C. I, Ankara.
- Tansel, F. A.((1956). *XIX. Asır Türk Edebiyat Tarihi*, İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Turan, K. (1940). "Atatürk ve Namık Kemal", *Ülkü*, C. XVI, No: 94.